

- 790 s. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Maevsky_Y_A (data zvernennja: 30.01.2019).
11. Potyljchak O. V. Ukraïnsjko-rumunskij prykordonnyj konflikt u Podnistrov'ji 1919 roku: vytoky ta peredumovy // Vojenna istorija Podillja ta Bukovyny: Naukovyj zbirnyk: Materialy Vseukraïnsjkoji naukovoji vijsjkovo-istoryčnoji konferenciji 25-26 lystopada 2009 r. v m. Kam'janecj-Podiljskij: zbirnyk. 2009. S. 204-214.
  12. Ratushnyak I. I. Sproba vidnovlennja pravoporjadku u Moghyliv-Podiljskomu poviti v period Ukraïnsjkoji derzhavy 1918 r. // P'jata Moghyliv-Podiljska naukovy-krajeznav. konferencija : materialy konf., 16 - 17 zhovt. 2015 r., Moghyliv-Podiljskij – Vinnycja: PP Baljuk I. B., 2015. S. 187-204.
  13. Khotinskoe vosstanie // Sbornik dokumentov. Kishinev : Shtiintsa, 1976. 442 s.
  14. Cheban I. Slava Gherojam ghorozhanskoji vijny! Za vladu Rad // Bjuletenj okrughovogho vykonavchogho komitetu Moghylivshhyny. Moghyliv-Podiljskij, 1927. № 18. S. 62-66.
  15. Yuniverg L. Staryy znakomyy Dzheka Londona. // Yunost. 1976. №4. S. 103.
  16. Yurchenko A. Khotinskoe vosstanie (K istorii borby krestyan Severnoy Bessarabii protiv avstro-vengerskikh i rumynskikh okkupantov v 1918-1919 gg.). Kiev : Ukrainskoe izdatelstvo politicheskoy literatury, 1948. 142 s.
  17. Liste des autorités, professeurs, étudiants et auditeurs de L'université de Genève semestre d'hiver 1894-95 deuxième édition – Genève: Genève imprimerie aubert-schuchardt, 1895. – 36 page. URL: https://www.unige.ch/archives/files/5415/0719/4198/1894-95_SemestreHiver.pdf (Last accessed: 30.01.2019).

Статтю подано до редколегії 25.03.2019 р.

УДК 94:378(477.43)–057.87“192”

DOI: <https://doi.org/10.31652/2411-2143-2019-28-64-70>

Діана Яблонська

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,
аспірантка (Україна)

Виховання комуністичної свідомості студентів педвишів УСРР у 1920-х рр.: діяльність гуртків (на прикладі Кам'янець-Подільського ІНО)

Анотація. У статті йдеться про організацію комуністичного виховання студентів Кам'янець-Подільського інституту народної освіти (1921-1930) через залучення їх до гурткової роботи ідеологічного спрямування та атеїстичного об'єднання. Зокрема, наводяться приклади участі молоді в різних гуртках, збільшення молодіжного комуністичного про шарку в партійно-комсомольських осередках, профспілкових організаціях, навчанні на міських курсах активістів, залучення представників молодіжного загалу до участі у соціальній чистці вишу, виконання спеціальних доручень тощо.

Ключові слова: Кам'янець-Подільський інститут народної освіти, ВКП(б) / КП(б)У, партійні, комсомольські і профспілкові осередки, гуртки, викладачі, студенти.

Із встановленням більшовицької влади в Україні було взято курс на виховання такого типу особистості, який би відповідав комуністичним ідеалам. Формування менталітету радянської людини покладалося на освітні установи, які реалізовували дану політику. У цьому плані велика роль відводилася закладам вищої освіти (ЗВО) різних профілів, у тому числі й педагогічного, які мали не тільки готувати нові кадри, а й стати осередками ідеологічної боротьби проти буржуазного світогляду, який треба було рішуче побороти.

Реалізація поставлених КП(б)У ідеологічних завдань у певній мірі простежується на прикладі діяльності Кам'янець-Подільського інституту народної освіти (далі – ІНО), який готував педагогічні кадри радянського зразка. Особливістю цього вишу було те, що він сформувався на базі свого попередника – Кам'янець-Подільського державного українського університету, створеного ще за часів гетьманату Павла Скоропадського у прикордонному краї, увібрав в себе частину викладацького складу і студентського контингенту. На думку партійних бонз, вони були «заражені» націоналістичними ідеями, що негативно впливало на формування класового світогляду радянського учителя. У цьому контексті влада намагалася організувати тут постійну роботу для здійснення своєрідної «світоглядної революції», викорінення дрібнобуржуазних, націоналістичних поглядів із світогляду як викладачів, так і майбутніх учителів. Одним із напрямків такої діяльності стало залучення студентів до «правильного» політичного життя через

навчання у відповідних гуртках, до ідейно-політичної, більшовицької роботи серед населення, яку організовували партійні органи.

Піднята тема в розрізі Кам'янець-Подільського ІНО спеціально не вивчалася, хоча її актуальність не викликає сумніву. Значний внесок в дослідження низки її важливих складових вніс О.Б. Комаріцький [15-19]. На окремі аспекти звернули увагу О.М. Завальнюк [15], В.Р. Адамський [1] та ін. Утім і досі цілісно не висвітлено процес політичної роботи серед студентської молоді цього вишу, спрямованої на формування комуністичної свідомості як світоглядної бази для наступного залучення педагогічних кадрів до виховання у школі активних будівників світлого майбутнього за комуністичними лекалами. Власне це і становить мету нашої статті.

На початку 1920 рр. в УСРР гостро відчувалася потреба в спеціалістах педагогічної кваліфікації та керівних кадрах освітньої галузі. Виховання «вчителя майбутнього», який ставав провідником комуністичних ідей, було в пріоритеті тодішньої влади. Головне завдання нової політики було виховання молоді на принципах марксизму-ленінізму, а основою такого нового свідомого населення повинно стати пролетарське студентство.

Політику пролетаризації вишів проводили спочатку за постановою НКО УСРР від 8 травня 1920 р. «Про прийом до вищих навчальних закладів». Відповідно до неї діяла лояльна система вступу до ЗВО усіх, хто досяг 17 років, але перевага надавалася дітям робітників, членів КП(б)У, комсомольцям тощо [19, с. 67]. Утім вже з 20 квітня 1921 р., відповідно до наказу Укрголовпрофосвіти при НКО УСРР, розпочався прийом осіб за системою відряджень [28, арк. 18]. Тобто вступати до вишів мали право особи, які були відряджені на навчання партійними, профспілковими, радянськими та військовими органами. Щороку Укрголовпрофосвіта виробляла квоту кожній територіальній організації, що відряджала на навчання [26, арк. 76]. Так, Кам'янецькій окрузі у 1924-1925 н.р. було виділено 93 місця для навчання у вишах членів КНС [24, с. 44]. Однак, у 1926 р. НКО УСРР скасувало систему відряджень, а до ЗВО вступали особи які закінчили профшколу чи робітфаки. Останні вступали без вступних екзаменів, а відбір здійснювався за класовою ознакою: робітники, селяни, інтелігенція, службовці та кустарі [20, с. 71-72]. Словом, вони мали стати надійною соціальною базою для посилення радянських настроїв у ЗВО.

Відповідно до рішення X з'їзду ВКП(б) від 8-10 березня 1921 р. в радянських республіках організовується агітаційно-пропагандистська робота [20, с. 357]. В межах поставлених завдань для стабілізації становища і покращення роботи вишів організовувалася політпропаганда в кожному із них. У Кам'янець-Подільському ІНО (К-ПІНО) наприкінці 1921 р. під керівництвом професора Каштанова розпочав діяльність політгурток, який розглядав питання політичної ситуації в країні, залучення до її покращення студентів. У червні 1924 р. його реорганізували у ленінський гурток. 90 його членів обговорювали різні політичні теми, читали офіційні матеріали, опубліковані в газетах і журналах, доносити загалу рішення партійних з'їздів [4, арк. 13].

Надалі кількість гуртківців зростала. 29 вересня 1925 р. їх поділили на дві частини: більш свідомих і активних (партійні працівники, комсомольський актив) зарахували до «підвишеного типу», решту – рядових членів ЛКСМУ і позапартійних - до «пониженого типу», що охоплював 6 груп по 15 осіб і працював під керівництвом куратора - Р.Заклинського. Керівником ленгуртка «підвишеного типу» призначили В. Галузо. По суті це були два різних гуртки, об'єднані однією ідеєю. Їхні засідання проходили як семінарські заняття, які мали постійну мету і завдання [4, арк. 20].

Також функціонували гуртки з вивчення історії ВКП(б), більшовизму, марксизму-ленінізму, окремих ідеологічних проблем [19, с. 356-357]. Наприкінці 20-х рр. подібне мало місце і в К-ПІНО. Зокрема, йдеться про такі гуртки, як з студіювання діалектичного матеріалізму, марксизму-ленінізму, політосвітньої роботи та кандидатський. Основна їх місія полягала в популяризації марксистського вчення, поясненні стратегій партії, основних напрямів класової боротьби з буржуазією, розвитку економіки. Усі вони працювали у поза навчальну частину дня, забираючи час, який належало тратити на підготовку для занять, громадської роботи і відпочинку. Гуртківців розглядали як майбутніх проповідників комуністичної ідеї, прихильників політики ВКП(б) та певного резерву для поповнення партійних рядів в якості кандидатів. Керівниками гуртків були викладачі вишу, досвідчені члени партії. Наприкінці 1930 р. гурток з діалектичного матеріалізму, яким керували професори Кондрацький та Поліщук, нараховував 89 осіб, марксистсько-ленінський (Галько і Боберський) – 64, політосвітній (професор Чепурняк) – 39, кандидатський (Боров) – 18 осіб [11, арк. 14-15]. Словом, більше двох сотень майбутніх вчителів систематично збагачували свій комуністичний світогляд новими бійцями, ставали провідниками партійних ідей.

Підвищення рівня політичної свідомості гуртківців, успішне виконання ними різних доручень, поставлених інститутським партосередком, давали підстави готувати частину з них, як найбільш надійних і відданих справі партії, до вступу у комсомольські і партійні організації, що додавало вишу авторитету серед місцевого парткерівництва. У 1922-1923 н.р. серед першокурсників ЗВО УСРР членами партії були лише 4,3%, комсомольцями – 9,2%, а у 1928-1929 н.р. – відповідно 13,5% і 32%. [29, арк. 123]. Трохи менші показники мав К-ПІНО. Ріст його партійного прошарку відбувався за рахунок як внутрішніх, так і зовнішніх джерел (до вишів без іспитів приймали комуністів із середньою освітою) [19, с. 78].

З 1922 р. у педагогічних ЗВО запрацювали осередки КСМУ/ЛКСМУ. У Кам'янець-Подільському ІНО комсомольці (їх організація з'явилася наприкінці 1924 р.) контролювали хід виконання постанов з'їздів ВКП(б) щодо вищих закладів освіти, зокрема, навчального процесу і громадської діяльності студентів, їх дозвілля та ідейному вихованню [13, с. 2], [17, с. 538-539]. У травні 1925 р. вона налічувала 46, а станом на 5 жовтня 1926 р. – 93 особи [5, арк. 22]. Наприкінці 1929 року із 384 студентів цього вишу рівно половину (192) становили члени ЛКСМУ [28, арк. 8], [10, арк. 20].

Основну роботу в цій структурі здійснювало його бюро, яке щотижня проводило загальні комсомольські збори та розглядали найрізноманітніші питання – від прийому нових членів до організації виїзної роботи на селі із подолання неписьменності, спільного святкування радянських свят, допомоги у польових роботах тощо [16, с. 452], [22, с. 2]. На чільному місці у діяльності осередку було питання дотримання дисципліни членами осередку. Кращих із них рекомендували до вступу в КП(б)У. Комсомольці працювали у дитячій, політосвітній (агітаційно-пропагандистській), навчальній, військово-шефській та обліковій комісіях [15, с. 540]. Крім того, вони обирали своїх представників до предметних комісій та вченої ради вишу [13, с. 2].

70 студентів К-ПІНО входили до профсекції КНС, з них були 20 комсомольцями. Через недостатню організованість цієї організації її у червні 1924 р. об'єднали з профсекцією «Робос». Обидві профсекції підпорядковувались виконавчому бюро пролетарського студентства (ВБПС), утвореному в травні 1923 р. розпорядженням Головпрофосвіти у зв'язку з ліквідацією студентських комітетів. В результаті злиття двох профспілкових структур секція «Робос» налічувала 152 особи [5, арк. 24], а на початку 1928 р. – вже 172 із 380 студентів Кам'янець-Подільського ІНО [4, арк. 13зв.], [28, арк. 8]. На її порядок денний виносили питання політичного характеру, зокрема про рішення XI Всеукраїнського з'їзду рад (1925 р.), радянського будівництва в Україні і регіоні тощо [4, арк. 14].

У педагогічних ЗВО створювалися агітаційно-пропагандистські комісії (колективи), основу яких становили «ідейні» студенти. З 1 листопада 1925 р. міські осередки КП(б)У взялися розробляти заходи у цьому напрямку, після чого приступили до планомірної агітації та пропаганди в усіх міських організаціях, вишах, технікумах, товариствах [3, арк. 111]. Все це змушувало керівництво ІНО приділяти велику увагу політичному вихованню, що не кращим чином впливало на навчальний процес. Так, виконуючи поставлене вищими партійними органами завдання, організовувалися додаткові курси, семінари з підготовки майбутніх фахівців до партійної роботи. Наприклад, у 1925 р. в Кам'янці-Подільському при міському осередку КП(б)У відкрили 9-місячні курси з підготовки кваліфікованих партійних працівників, на які приймали 20-35-річних членів партії, зі стажем не менше 3-х років, освічених, фізично здорових, які вміли працювати з періодичними матеріалами, орієнтувалися в політичних подіях. Зарахованим на навчання, а серед них були і студенти К-ПІНО, щомісяця виплачували стипендію у розмірі 15 руб., що допомагало курсистам матеріально і стимулювало до активної діяльності у комуністичному руслі [3, арк. 29].

Загалом осередок КП(б)У зосереджував роботу щодо ІНО у кількох напрямках: політосвітньому, академічному, комсомольсько-молодіжному, пропагандистському (підготовка і друк відповідних матеріалів у міській та студентській пресі) та інших [5, арк. 48-49]. З часу появи К-ПІНО його колектив став і об'єктом, і суб'єктом антирелігійної пропаганди, завдання якої було сформульовано 9 квітня 1921 р. на засіданні пленуму ЦК РКП(б). У прийнятій постанові щодо посилення антирелігійної пропаганди наголошувалося, зокрема, на рішучій і принциповій позиції щодо осіб, які брали участь у релігійних відправах, виконували певні доручення священнослужителів тощо. Таких громадян не можна було приймати кандидатами в члени партії. А тих членів і кандидатів у члени РКП(б), які були помічені у церковно-релігійному житті, належало позбавлятися і виключати з партійних лав [20, с. 444].

Після XII з'їзду ВКП(б) (17-25 квітня 1923 р.) посилилася антирелігійна робота в освітянських закладах. Вимагалось створювати різні курси і групи для проведення живих лекцій, спрямованих проти церкви і релігії, публікувати у періодиці матеріали з викриття «реакційної ролі релігії у житті людини і суспільства» [21, с. 115]. У цьому контексті в Кам'янець-Подільському ІНО заснували гурток «Безвірник». Основне його завдання зводилося до

антирелігійної пропаганди серед студентства, що мало б відвернути увагу майбутніх фахівців від дотримання церковного календаря, участі у різних релігійних заходах, сприяли б світоглядним змінам у бік матеріалізму [2, с. 6]. Серед членів гуртка були й викладачі вишу. Вони показували приклад молоді, були дописувачами рубрики «Куток безвірника» місцевої газети «Червоний кордон», редакція якої у свій час й ініціювала заснування «Безвірника» у студентському середовищі педвишу.

У травні 1923 р. на засіданні бюро партосередку К-ПІНО йшлося про те, що частина студентів і викладачів таки беруть участь у церковних «відправах» та святкуванні релігійних свят [18, с. 272-273]. У прийнятій ухвалі зазначалося, що «такий елемент буде звільнено» з інституту [150, с. 546]. Однак, як показав подальший хід життя, впливати на релігійний світогляд чи його залишки було досить не просто, а заходи, що проводилися комуністами, не давали потрібного ефекту. Про це відкрито говорили на засіданні партбюро К-ПІНО 2 листопада 1927 р., коли спеціально розглядали невтішний стан роботи гуртка «Безвірник» [10, арк. 5]. Більшість присутніх підтримали заяву про те, що партійці, делеговані для зміцнення складу і активної роботи у цьому гуртку, нічого не роблять у справі прориву антирелігійної пропаганди, не серйозно ставляться до виконання своїх обов'язків [7, арк. 37зв.]. Після таких звинувачень мали б запропонувати якісь каральні заходи щодо пасивних «безвірників», утім, враховуючи складність впливу на молодих людей, змалку вихованих у релігійному дусі, нікого із гуртківців не покарали і не позбавили членства у «Безвірнику». Усіх заставили активізувати роботу щодо боротьби з релігією, звернути увагу на сільську місцевість, кули належало періодично навідуватися для проведення відповідних заходів [8, арк. 6]. Утім серйозно поліпшити цю ділянку роботи не вдалося.

Про загальний стан протидії церкві на місцях було добре відомо в центрі. То ж не випадково, 26 грудня 1928 р. партійним осередкам у вишах спрямували звернення про необхідність посилення агітації в трудових колективах і студентському контингенті, пропонувалося поєднувати її із акцентом на те, що релігія сприяє посиленню пияцтва та алкоголізму. У Кам'янець-Подільському ІНО, обговоривши ці настанови, основну увагу вирішили зосередити на таких релігійних святах, як Різдво Христове та Водохреща. Із студентів та викладачів утворили товариство «Антиалкоголізм», члени якого під час відзначення релігійних свят роз'яснювали вірянам їх шкідливість, мотивуючи це загрозливими наслідками пияцтва для здоров'я членів нового суспільства [6, арк. 41]. Але досягти омріяних результатів учасникам кампанії не вдалося.

Наприкінці лютого 1929 р. партколегія ЦК КП(б)У відзначила, що значна частина студентства, у тому числі й комсомольці, на жаль, не розуміють сутності завдань «соціалістичного будівництва», демонструють національно-шовіністичні настрої, ріст антисемітизму, що завдає серйозної шкоди справі партії [18, с. 55-56]. Враховуючи цю гостру критику, 9 квітня 1929 р. заступник наркома освіти УСРР направив всім вишам лист, у якому містилася вимога перевірити соціальний склад викладачів та студентів. Тим самим мали «знешкодити» той прошарок, який, на думку владного режиму, був виразником старих суспільних порядків, перешкоджав утвердженню марксистсько-ленінської ідеології у свідомості трудових мас, зокрема пролетарської молоді [12, арк. 4]. Так стартувала ще одна адміністративна кампанія, яка мала відверте ідеологічне забарвлення і мала на меті очистити трудові колективи від нездорових елементів.

Пропоновані настанови підсилили заходи комсомолу, який з 1928 р., виконуючи рішення VIII з'їзду ВЛКСМ, взявся виявляти «злочинні елементи» у вишах, зокрема через створення загонів так званої «Легкої Кавалерії» (інша назва – «Легка Кіннота»), своєрідних ідеологічних інспекторів та інформаторів, імена яких не розголошували. Вони брали участь у перевірці соціального складу комсомольців, позаспілкової студентської молоді, вносили керівництву вишів пропозиції щодо звільнення зі складу студентів конкретних осіб через їхню начебто неблагонадійність. У червні 1928 р. окремим розпорядженням міського комітету КП(б)У таке формування утворили і у К-ПІНО. Про його діяльність в офіційних документах згадували рідко, оскільки воно мало мало закритий характер. Усі «напрацювання» подавалися до міського осередку партії від імені ЛКСМУ. У документах, що зберігаються в Державного архіву Хмельницької області, «Легка Кавалерія» згадується як цілком таємна структура, про яку упродовж перших 10 місяців її роботи взагалі нічого не було відомо в колективі К-ПІНО [9, арк. 13-14]. Такі групи секретних інформаторів були в кожній організації, установі, інших вишах міста та країни, якими заправляли більшовики.

«Легка Кавалерія», яка складалася з майбутніх педагогів, працювала не лише у своєму виші. Вона неодноразово отримувала завдання здійснити «наліт» на різні організації Кам'янця-Подільського. Зокрема, 12 жовтня 1929 р. об'єктами їхньої уваги стали відділ народної освіти, апарат міської ради та редакція газети «Червоний кордон» [9, арк. 16]. До кожної структури

приховано відправили по 3 особи, доручивши їм спровокувати працівників у різних питаннях. На практиці це виглядало так: «легкі кавалеристи», маскуючись під звичайних мешканців, які прибули до установи ніби вирішувати свої приватні питання, у розмові з посадовцями ставили компрометуючі запитання. Інколи це стосувалося ввічливого ставлення до відвідувачів, але найчастіше торкалося політичних подій, керівництва різних рівнів, зокрема й країни [9, арк. 16]. Такі нальоти тривали не більше одного тижня, після чого компрометуючий матеріал оформлявся як звіти до їхнього штабу, а вже звіти вони подавалися керівництву міста. Така робота готувала на майбутнє кадр «сексотів», які широко використовувалися під час великого терору 1930-х рр.

Отже, в Кам'янець-Подільському ІНО, одному із педагогічних ЗВО УСРР, що утворився на базі національного держуніверситету, велика увага приділялася формуванню у студентства замість українського патріотизму комуністичної свідомості, через залучення його найбільш підготовленої частини до глибшого опанування у позааудиторний час марксистсько-ленінського вчення, історії ВКП(б), політпропаганди тощо в межах спеціально утворених гуртків, міських партійних курсів та ін., що згодом мало поповнити кадри комуністичних агітаторів і пропагандистів. Молодь залучали і до атеїстичної пропаганди, роботи із «знешкодження» ворогів соціалізму, використовуючи при цьому провокативні методи, поширені у спецслужбах. Утім вона загалом продовжувала бути під підозрою владних структур, а згодом потрапить від політичні репресії.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Адамський В.Р. Кам'янець-Подільський державний університет у період становлення радянської влади: зміна структурних форм // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Сер.: іст. 2009. Вип. 15. С. 211-217.
2. Втягнути професуру до роботи осередку «Безвірник» // Червоний кордон. 1928. 29 листопада. № 136 (512). С. 6.
3. Держархів Хмельницької обл. Ф.П.4. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 29, 111.
4. Держархів Хмельницької обл. Ф.П.4. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 13-20.
5. Держархів Хмельницької обл. Ф.П.4. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 22-49.
6. Держархів Хмельницької обл. Ф.П.4. Оп. 1. Спр. 10. Арк. 41.
7. Держархів Хмельницької обл. Ф.П.4. Оп. 1. Спр. 12. Арк. 37зв.
8. Держархів Хмельницької обл. Ф.П.4. Оп. 1. Спр. 21. Арк. 5-6.
9. Держархів Хмельницької обл. Ф.П.4. Оп. 1. Спр. 23. Арк. 13-16.
10. Держархів Хмельницької обл. Ф.П.4. Оп. 1. Спр. 25. Арк. 20.
11. Держархів Хмельницької обл. Ф.П.4. Оп. 1. Спр. 32. Арк. 14-15.
12. Держархів Хмельницької обл. Ф.Р.302. Оп. 1. Спр. 1142. Арк. 4.
13. Дідич В. Осередок ЛКСМУ при ІНО // Червоний кордон. 1924. 4 грудня. № 62. С. 2
14. Завальнюк О.М. Радянська влада і Кам'янець-Подільський державний український університет (1919, 1920-1921 рр.) // Освіта, наука та культура на Поділлі: зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 1998. Т. 1. С. 9-20.
15. Комарніцький О.Б. Матеріали фондів Держархіву Хмельницької області як джерело до вивчення партійного життя, політосвітньої та громадської діяльності студентства Кам'янець-Подільського інституту народної освіти // Освіта, наука і культура на Поділлі: зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський: Оіюм, 2011. Т. 18. С. 537-560.
16. Комарніцький О.Б. Участь студентів Кам'янець-Подільського вишу у роботі партійного та комсомольського осередків (20-30-ті рр. XX ст.) // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: іст. науки. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня Рута», 2018. Т. 28. С. 447-459.
17. Комарніцький О.Б. Партійна та політосвітня діяльність студентів Кам'янець-Подільського інституту народної освіти (1920-ті рр.) // Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика: зб. ст. Київ, 2011. Вип. 16. С. 268-277.
18. Комарніцький О.Б. Студентство Кам'янець-Подільського інституту народної освіти в період репресій (20-ті рр. XX ст.) // Іван Огієнко і сучасна наука та освіта: наук. зб. Сер.: іст. та філол. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2009. Вип. VI. С. 52-60.
19. Комарніцький О.Б. Студенти-педагоги у модернізації вищої освіти радянської України у 1920-1930-х рр.: монографія. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута», 2017. 984 с.
20. КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций, пленумов ЦК (1898-1988) . 9-е изд., доп и испр. Москва, 1983. Т.2. 607 с.
21. КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций, Пленумов ЦК (1898-1988). 9-е изд., доп и испр. Москва, 1984. Т.3. 469 с.
22. Партосередок ІНО // Червоний кордон. 1925. 30 серпня. № 139. С. 2.

23. Політична історія України. XX ст.: У 6 т. Київ: Генеза, 2003. Т.3. 448с.
24. Пушук І.П. Перші кроки культурного будівництва в подільському селі (1921-1925 рр.) // Матеріали III Подільської історико-краєзнавчої конференції. Львів: в-во «Каменярь», 1970. С. 43-44.
25. ЦДАВО України. Ф.166. Оп. 8. Спр. 92. Арк. 8
26. ЦДАВО України. Ф.166. Оп. 2. Спр. 273. Арк. 76.
27. ЦДАВО України. Ф.166. Оп. 9. Спр. 1819. Арк. 8.
28. ЦДАГО України. Ф.1. Оп. 20. Спр. 1776. Арк. 18.
29. ЦДАГО України. Ф.1. Оп. 20. Спр. 1020. Арк. 123.

Диана Яблонская

Каменец-Подольский национальный университет имени Ивана Огиенко,
аспирантка (Украина)

**Воспитание коммунистической сознательности студентов педвузов УССР в 1920-х гг. :
деятельность кружков (на примере Каменец-Подольского ИНО)**

Аннотация. В статье говорится об организации коммунистического воспитания студентов Каменец-Подольского института народного образования (1921-1930) через привлечение их к кружковой работы идеологического направления и атеистического объединения. В частности, приводятся примеры участия молодежи в различных кружках, увеличение молодежного коммунистического прослойки в партийно-комсомольских ячейках, профсоюзных организациях, обучении на городских курсах активистов, привлечение представителей молодежного общественности к участию в социальной чистке вуза, выполнение специальных поручений и тому подобное.

Ключевые слова: Каменец-Подольский институт народного образования, ВКП (б) / КП (б) У, партийные, комсомольские и профсоюзные ячейки, кружки, преподаватели, студенты.

ABSTRACT

Diana Yablonska,

Kamyanets-Podilsky National Ivan Ogiienko University,
postgraduate student (Ukraine)

**Upbringing of the communist consciousness of students of pedagogical universities of the
USSR in 1920: activity of circles (on the example of Kamyanets-Podilskiy IPE)**

On the basis of archival and published sources and works of domestic historians, the main processes related to the upbringing of the communists Kamyanets-Podilskiy IPE (1921-1930) were raised as a result of an increase in the background of future teachers of low-income groups, a layer of members of the LCYUU and CP(b)U, the involvement of a significant part of the youth to participate in various ideological circles, combining atheistic nature, where they under the party control were preparing for active social and political activities aimed at supporting the existing political system in the country.

The article states that the creation of ideological circles took place not on a local initiative, but as a result of the communist diktat on the basis of the decisions of the congresses and plenums of the CC SCP(b), the state-administrative bodies, the party structures of different levels responsible for development of the country.

The article shows the growth of Soviet politics of the 1920s century, resulting in higher education institutions penetrated with the spirit of the communist idea. The formation of the Komsomol branch expanded the possibilities of open and official work with teachers, workers and students on their "redevelopment". All center members were forced to take part in the general meeting, to take membership fees, to perform various circular lectures, to perform party orders and much more, which could not but affect the educational and scientific life of higher educational institutions. There were cases of provocative raids on organizations and institutions to check the quality of their work and possible cleansing dissent. It turns out that the work of the "Bezvarnik" (the unbeliever) group of Kamyanets-Podilskiy IPE holding an anti-religious company to ban celebrations of religious holidays, has changed the spiritual values and turned the population into a bearer of one ideology – communist. The author also tells about the work of scientific, educational and educational groups, which were more political and satisfy the needs of party propaganda in the institutes.

It is noted that the work of the circle in the institutes of the 1920s was the decisive factor in the development of communist ideology. Such a policy could not be isolated from the activity of a higher institution of pedagogical education in Podillya, since such higher educational institutions were tools for the implementation of their ideas in practice.

Key words: *Kamyanets-Podilskiy Institute of Public Education, CC SCP(b)/CP(b)U, party, komsomol and trade unions groups, teachers, students.*

REFERENCES:

1. Adamskyi V.R. Kamianets-Podilskiy derzhavnyi universytet u period stanovlennia radianskoi vlady: zmina strukturnykh form // Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Seriya: Istoriia. 2009. Vyp. 15. S. 211-217.
2. Vtiahnuty profesuru do roboty osередku «Bezvirnyk» // Chervonyi kordon. 1928. 29 lystopada. № 136 (512). S. 6.
3. Derzharkhiv Khmelnyncjkoji oblasti. F.P.4. Op. 1. Spr. 2. Ark. 29, 111.
4. Derzharkhiv Khmelnyncjkoji oblasti. F.P.4. Op. 1. Spr. 3. Ark. 13-20.
5. Derzharkhiv Khmelnyncjkoji oblasti. F.P.4. Op. 1. Spr. 6. Ark. 22-49.
6. Derzharkhiv Khmelnyncjkoji oblasti. F.P.4. Op. 1. Spr. 10. Ark. 41.
7. Derzharkhiv Khmelnyncjkoji oblasti. F.P.4. Op. 1. Spr. 12. Ark. 37zv.
8. Derzharkhiv Khmelnyncjkoji oblasti. F.P.4. Op. 1. Spr. 21. Ark. 5-6.
9. Derzharkhiv Khmelnyncjkoji oblasti. F.P.4. Op. 1. Spr. 23. Ark. 13-16.
10. Derzharkhiv Khmelnyncjkoji oblasti. F.P.4. Op. 1. Spr. 25. Ark. 20.
11. Derzharkhiv Khmelnyncjkoji oblasti. F.P.4. Op. 1. Spr. 32. Ark. 14-15.
12. Derzharkhiv Khmelnyncjkoji oblasti. F.R.–302. Op. 1. Spr. 1142. Ark. 4.
13. Didych V. Oseredok LKSMU pry INO // Chervonyi kordon. 1924. 04 hrudnia. № 62. S. 2
14. Zavalniuk O.M. Radianska vlada i Kamianets-Podilskiy derzhavnyi ukrainskyi universytet (1919, 1920-1921 rr.) // Osvita, nauka ta kultura na Podilli: zb. nauk. prats. Kamianets-Podilskiy : Oiiium, 1998. T. 1. S. 9-20.
15. Komarnitskyi O.B. Meterialy fondiv Derzharkhivu Khmelnytskoi oblasti yak dzherelo do vyvchennia partiinoho zhyttia, politosvitnoi ta hromadskoi diialnosti studentstva Kamianets-Podilskoho instytutu narodnoi osvity // Osvita, nauka ta kultura na Podilli: z. nauk. prats. Kamianets-Podilskiy: Oiiium, 2011. T.18. S.537-560.
16. Komarnitskyi O.B. Uchast studentiv Kamianets-Podilskoho vyshu u roboti partiinoho ta komsomolskoho osередkiv (20-30-ti rr. XX st.) // Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka: Istorychni nauky. Kamianets-Podilskiy: TOV «Drukarnia Ruta», 2018. T. 28. S. 447-459.
17. Komarnitskyi O.B. Partiina ta politosvitnia diialnist studentiv Kamianets-Podilskoho instytutu narodnoi osvity (1920-ti rr.) // Ukraina XX st.: kultura, ideolohiia, polityka: Zb. st. K., 2011. Vyp. 16. S. 268-277.
18. Komarnitskyi O.B. Studentstvo Kamianets-Podilskoho instytutu narodnoi osvity v period represii (20-ti rr. XX st.) // Ivan Ohienko i suchasna nauka ta osvita: nauk. zb. Seriya: istorychna ta filolohichna. Kamianets-Podilskiy: Kamianets-Podil. nats. un-t im. I. Ohienka, 2009. Vyp. VI. S. 52–60.
19. Komarnitskyi O.B. Ctudenty-pedahohy u modernizatsii vyshchoi osvity radianskoi Ukrainy u 1920-1930-kh rr.: monohrafiia. Kamianets-Podilskiy: TOV «Drukarnia «Ruta», 2017. 984 s.
20. KPSS v rezoliutsiyakh y resheniyakh sjezdov, konferentsiy, Plenumov TsK (1898-1988). 9-e yzd., dop y yspr. Moskva, 1983. T. 2 (1917-1922 rr.). 607 s.
21. KPSS v rezoliutsiyakh y resheniyakh sjezdov, konferentsiy, Plenumov TsK (1898-1988). 9-e yzd., dop y yspr. Moskva, 1984. T. 3 (1922-1925 rr.). 469 s.
22. Partoseredok INO // Chervonyi kordon. 1925. 30 serpnia. № 139. S. 2.
23. Politychna istoriia Ukrainy. XX st.: U 6 t. – T.3: Utverdzhennia radianskoho ladu v Ukraini (1921 -1938). Kyiv: Heneza, 2003. 448 s.
24. Pushuk I.P. Pershi kroky kulturnoho budivnytstva v podilskomu seli (1921-1925 rr.) // Materialy III Podilskoi istoryko-kraieznavchoi konferentsii. Lviv: v-vo «Kameniar», 1970. S. 43-44.
25. TsDAVO Ukrainy. F.166. Op. 8. Spr. 92. Ark. 8.
26. TsDAVO Ukrainy. F.166. Op. 2. Spr. 273. Ark. 76.
27. TsDAVO Ukrainy. F.166. Op. 9. Spr. 1819. Ark. 8.
28. TsDAHO Ukrainy. F.1. Op. 20. Spr. 1776. Ark. 18.
29. TsDAHO Ukrainy. F.1. Op. 20. Spr. 1020. Ark. 123.

Статтю подано до редколегії 21.03.2019 р.